

Ключові слова: медіаосвіта, медіаграмотність, шкільний підручник історії, історичні джерела, інтерпретації.

Література

1. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). [Електронний ресурс] Доступно: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/16501/2016-04-27-kontseptsiya-vprovadzheniya-mediaosviti-v-ukraini-nova-redaktsiya/>
2. Т. Бакка, та О. Бурім, Медіаграмотність та критичне мислення на уроках суспільствознавства: посібник для вчителя. Київ, Україна: ЦВП, АУП, 2016.
3. П. Мороз, та І. Мороз, Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі: методичний посібник, Київ, Україна: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018.
4. П. Мороз, та І. Мороз, Аналіз стану використання історичних джерел у навчанні історії в старшій школі. Український педагогічний журнал. 2019. № 4. с.142-153. DOI <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-4-142-153>
5. О. Пометун, Н. Гупан, та В. Власов, Компетентісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник. Київ, Україна: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018.

Мороз П. В.,

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна

МЕТОДИЧНІ ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСОБАМИ ШКІЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА ІСТОРІЇ

Розвиток інформаційного суспільства ставить нові вимоги до шкільних підручників з історії. Для того, щоб нинішні учні були вмотивовані та зацікавлені у результатах свого навчання, автори в процесі конструювання шкільних підручників історії мають враховувати особливості розвитку дітей покоління Z, зокрема той факт, що вони відкриті до нових знань, їм подобається здійснювати дослідження. Відповідно, шкільні підручники з історії мають орієнтуватися на спеціально організоване навчання дітей вмінь та навичок дослідницького пошуку. На нашу думку, реалізація дослідницького підходу в шкільному підручнику історії, сприятиме не лише оволодінню учнями певною системою історичних знань, а й розвитку в них вміння самостійно здобувати знання з різних джерел інформації, творчо та критично мислити, формуванню їх дослідницької компетентності.

Під дослідницькою компетентністю з історії ми розуміємо інтегральну якість особистості учня, що виражається в готовності і здатності до пошукової, дослідницької діяльності та ґрунтується на знаннях, уміннях, навичках, здібностях і досвіді, набутих у процесі навчання історії [1]. Вона пов'язана з відкриттям суб'єктивно й об'єктивно нових історичних знань та пізнавальною мотивацією, що виражається у формі пошукової, дослідницької активності особистості. Зокрема, дослідницька компетентність з історії може проявлятися в готовності та здатності учня до інтелектуальної творчості, реконструювання історичних знань, оригінального сприйняття навчального матеріалу, дивергентного мислення, що дає змогу швидко розв'язувати дослідницьке завдання.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури [1-4] та аналізу результатів впровадження підручників [5; 6] в освітній процес, ми дійшли висновку, що основними методичними шляхами формування дослідницької компетентності учнів засобами підручника історії є: а) постановка навчальних проблем у змісті підручника; б) спрямованість методичного апарату на розвиток в учнів здатності займати дослідницьку позицію; в) наявність дослідницьких завдань, спрямованих на розвиток навичок формулювання припущень, гіпотез; формування вміння аналізувати та співвідносити інформацію з різноманітних джерел (навчальний матеріал, історичні джерела, історичні пам'ятки, інтернет-ресурси тощо); г) орієнтація навчального процесу на отримання певного освітнього результату учнями, зокрема через проектну діяльність учнів та розв'язання дослідницьких завдань; д) наявність дослідницьких завдань, які передбачають роботу в парах та групах на засадах кооперативного підходу; е) формування вміння учнів аргументувати власні судження, проявляти нестандартність мислення; робити висновки щодо здобутих результатів (знання, вміння) та застосовувати їх в нових ситуаціях.

Методика дослідницького навчання найбільш повно реалізується під час практичних робіт та занять, оскільки вони мають подвійну мету: є одним із способів вивчення нового матеріалу на основі опрацювання різноманітних джерел інформації (підручника, історичних джерел, довідкових матеріалів, фондів музеїв, місцевих історичних пам'яток, інтернет-ресурсів, зокрема сайту інтернет-підтримки підручника тощо) та важливим засобом формування дослідницької компетентності учнів [2]. Вчитель під час їх проведення є консультантом у процесі самостійної роботи учнів, надаючи їм необхідну допомогу залежно від віку та пізнавальних можливостей [1].

Важливим засобом формування дослідницької компетентності є проектна діяльність. Зокрема, в підготовленому нами підручнику «Вступ до історії» для учнів 5 класу [5] наскрізною лінією проходить проект «Історичними стежками рідного краю». У межах цього проекту учні виконують різноманітні завдання під час вивчення декількох тем «Джерела до вивчення історії», «Історія України в пам'ятках», «Усе має минуле».

Залучення учнів до проектної роботи та виконання ними практичних робіт сприяє формуванню в них умінь, щодо оформлення, представлення результатів навчального дослідження, формулювання нового знання, а саме: а) аргументувати власні судження, проявляти нестандартність мислення; б) робити висновки й умовиводи; в) відстоювати свою точку зору, пояснювати, полемізувати; г) передавати здобуту теоретичну інформацію іншим в доступній формі; д) оцінювати здобуті результати (знання, вміння) та застосовувати їх в нових ситуаціях; е) презентувати створене перед аудиторією; оцінювати себе і команду. Обговорення на уроках різних поглядів та позицій, захист альтернативних творчих робіт на одну тему сприяють толерантному ставленню учнів до інших думок і результатів.

Отже, в умовах інформаційного суспільства характерною ознакою підручника стає формування в учнів дослідницької компетентності, вміння вчитися, самостійно здобувати знання. Щоб мотивувати до навчання учнів покоління Z зміст сучасної навчальної книги має ґрунтуватися на засадах комунікативного та дослідницького підходів і бути значною мірою діалогізованим. Реалізація елементів дослідницького навчання в підручнику історії передбачає, що в структурі та змісті підручника повинні бути засоби організації продуктивної діяльності учнів: дослідницька, творча діяльність школяра; використання

методу аналогій, порівняння різних точок зору та підходів до висвітлення подій; наявність оцінної позиції щодо навчального матеріалу; рефлексивне осмислення прочитаного.

Ключові слова: шкільний підручник історії, дослідницький підхід, дослідницька компетентність.

Література

1. Мороз П., Мороз І. Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі: методичний посібник, Київ, Україна: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018.
2. Пометун О., Гупан, та Власов В. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник. Київ, Україна: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018.
3. Кришмарел В. , «Методи навчання філософії в контексті компетентнісно орієнтованої історичної і громадянської освіти в ліцеї», Проблеми сучасного підручника, Вип. 23, с. 123–132, 2019.
4. Moroz P., Moroz I. «Conceptual bases of the research activity in the process of teaching world history at the secondary school», Український педагогічний журнал, № 3, с. 102-115, 2015.
5. Мороз П., Мороз І. Вступ до історії : підручник для 5-го класу закладів загальної середньої освіти, Київ : Педагогічна думка, 2018.
6. Мороз П., Всесвітня історія. Історія України (інтегрований курс) : підручник для 6-го класу закладів загальної середньої освіти, Київ : Педагогічна думка, 2019.

Науменко С. О.

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу моніторингу
та оцінювання якості загальної середньої освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна

СТРУКТУРНО-СИМВОЛІЧНІ ЗОБРАЖЕННЯ У ПІДРУЧНИКАХ ГЕОГРАФІЇ ДЛЯ 6-9 КЛАСІВ

У контексті підготовки здобувачів загальної середньої освіти до зовнішнього незалежного оцінювання однією з актуальних проблем є формування в учнів умінь працювати із структурно-символічними зображеннями (нетекстовими елементами (рисунок, таблицями, графіками, схемами, картами тощо) навчальних текстів. Аналіз тестів з природничих предметів (фізика, хімія, біологія, географія) зовнішнього незалежного оцінювання України (2016-2019 рр.) та країн близького зарубіжжя (2018-2019 рр.) щодо кількісно-якісного співвідношення в них тестових завдань із структурно-символічними зображеннями (далі – ССЗ) показав зростання у тестах ваги таких завдань, хоча саме вони й викликають труднощі у здобувачів освіти.

Провідна роль щодо формування у здобувачів освіти навичок «читати» різні тексти та виконувати завдання з ними належить підручнику. Через обмежені обсяги та поліфункціональність підручник не може містити велику кількість завдань певного типу, зокрема, й із структурно-символічними зображеннями.

У табл. 1 та табл. 2 подано результати аналізу чинних підручників географії для 6-9 класів щодо розміщення в них завдань із ССЗ. (У табл. 1 здійснено аналіз усіх чинних підручників географії для 9 класу, у табл. 2 – підручників лише трьох колективів авторів, які є авторами трьох лінійок підручників з 6 по 9 класи.)